

Twintig jaar later...

Ineke Maas & Wim Jansen

MEM 90 (4): 435–448

DOI: 10.5117/MEM2015.3.MAAS

Summary

Twenty years later ...

In 1996, a group of Utrecht and Nijmegen based sociologists compiled a study on social segmentation in the Netherlands in 2015. In their contributions, they formulated testable predictions for 2015, based on the most up-to-date theories, models, and data. In this issue of *Mens & Maatschappij*, authors look back at and test these predictions, using data collected since 1996. Key findings are summarized in this contribution.

Keywords: social inequality, labour market, income, homogeneity, ethnicity, long-term predictions, Netherlands

1 Inleiding

Recent is er weer ruim aandacht voor ongelijkheid in de samenleving. Alleen al in het huidige en het afgelopen jaar verschenen het Sociaal en Cultureel Rapport *Het verschil in Nederland* (Vrooman e.a., 2014), de bespreking van dit rapport door Anneke van Doorne in deze jaargang van *Mens & Maatschappij*, de studie van de Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid (WRR) *Hoe ongelijk is Nederland?* (Kremer e.a., 2014), het rapport van een aantal Leidse economen over inkomensongelijkheid en inkomensverdeling in Nederland (Caminada e.a., 2014), gevolgd door een debat tussen Caminada en Salverda over de interpretatie van de data, het OESO rapport *In it together: Why less inequality benefits all* (OECD, 2015), het rapport van het wetenschappelijk instituut van het CDA *Lang leve het verschil: weg met de fragmentatie* (CDA, 2015), een speciaal nummer van de *Groene Amsterdammer* (april, 2015), Atkinsons nieuwe boek over inko-

mensongelijkheid (Atkinson, 2015), Putnams boek over de ineenstorting van de onderklasse in de Verenigde Staten (Putnam, 2015), en nog meer.

Deze lawine is zeker mede ontstaan door Piketty's analyse van de vermogensverdeling in een aantal westerse landen in zijn *Capital in the twenty-first century* (2014), maar de belangstelling voor ongelijkheidsvraagstukken was al eerder aangezwollen (Wilkinson & Pickett, 2011; Stiglitz, 2012) en is ook nooit helemaal weg geweest. De transitie in Oost en Centraal Europa na 1990, de opkomst van de nieuwe economieën, zoals China, en de bankencrisis van 2008 leidden elk tot hernieuwde belangstelling voor sociale ongelijkheid in de samenleving.

Kenmerk van al deze studies is het retrospectieve karakter: wat is er aan de hand en wat zijn de ontwikkelingen tot dit punt? Er wordt weinig vooruit geblikt. Dat was nu juist wel het kenmerk van de WRR-studie uit 1996 *De sociale segmentatie van Nederland in 2015*, geschreven door een groep onderzoekers van de Universiteit Utrecht en de Katholieke Universiteit Nijmegen. De studie diende als voorwerk voor het WRR-rapport *Tweedeling in perspectief* in de serie Rapporten aan de Regering, waarin conclusies werden gepresenteerd over de tweedeling in Nederland. De sociale segmentatie in Nederland werd door de groep onderzoekers uiteengelegd in een aantal dimensies: onderwijskansen (Ganzeboom), inkomen (Dessens), rechtvaardigheid van inkomens (Hermkens), onderwijshomogamie (Jansen en Mulder), onderwijs en arbeidsmarkt (P. de Graaf), huisvesting (van Kempen en van Weesep), vrijetijdsbesteding (Kraaykamp), politieke participatie en voorkeuren (N. de Graaf) en etnocentrisme (Scheepers). Voor elk van de dimensies werd op basis van de destijds meest recente gegevens de stand van zaken weergegeven en, op basis van extrapolatie en/of simulatiemodellen, mogelijke ontwikkelingen tot 2015 voorspeld.

In het slothoofdstuk werd geconcludeerd dat "... in Nederland met name de opleiding het overheersende segmentatiecriterium geworden is" (Ultee, 1996: 351). Maar, zo luidde de voorspelling: "Ondanks de informatisering van de maatschappij, terugtrekkende overheden en flexibilisering van markten verwachten we echter geen sterke toename van segmentatie als gevolg van opleidingsverschillen tussen mensen. De reden hiervoor is dat de verhouding tussen de vraag en het aanbod van mensen met een bepaalde opleiding en de vraag naar mensen met juist die opleiding zodanig is dat zich meer mensen met de hoogste opleiding aanbieden dan er vraag naar mensen met de hoogste opleiding is", en "...het is onwaarschijnlijk dat er de komende twee decennia een tekort aan hoger opgeleiden ontstaat". Hoger opgeleiden zouden dus steeds minder van hun diploma

kunnen profiteren, waardoor de segmentatie tussen opleidingsgroepen in ieder geval niet verder zou toenemen.

Nu, in 2015, is het tijd voor een bestandsopname. Allereerst willen we weten wat er uitgekomen is van de voorspellingen van destijds. Heeft de segmentatie in de Nederlandse samenleving zich op de verschillende dimensies ontwikkeld zoals destijds voorzien? In de voorgaande hoofdstukken van dit speciale nummer van *Mens & Maatschappij* hebben de onderzoekers van destijds en nieuwe onderzoekers de voorspellingen getoetst. Daarnaast hebben de verschillende hoofdstukken nieuwe inzichten over veranderingen in de sociale segmentatie opgeleverd die de voorspellingen van destijds te boven gaan. In dit samenvattende hoofdstuk willen we deze nieuwe inzichten nog een keer over het voetlicht brengen. Tot slot zijn we benieuwd naar de waarde van de voorspellingen van sociologen. Hoeveel van de voorspellingen van destijds komen uit en kunnen we begrijpen waarom sommige voorspellingen wel en andere niet in overeenstemming met de werkelijke ontwikkelingen zijn?

2 Resultaten van de deelstudies

Kijken we naar de voorspellingen uit de verschillende deelstudies, dan voorspelde Paul de Graaf in 1996 – geheel in lijn met de hoofdconclusie van het rapport - dat de waarde van diploma's op de arbeidsmarkt zou afnemen en dat het gemiddeld onderwijsniveau van de Nederlandse beroepsbevolking sterker zou toenemen dan het gemiddeld beroepsniveau. Dat zou de jongere generaties dwingen om alleen met het hoogste onderwijsniveau genoegen te nemen. Hij deed tevens uitspraken over de samenhang tussen opleidingsniveau en werkloosheid. Indien de Nederlandse economie zich zou ontwikkelen volgens het Balanced Growth scenario (een scenario waarin de werkloosheid daalt), dan zou de samenhang tussen opleidingsniveau en werkloosheid afnemen. Ontwikkelde de Nederlandse economie zich volgens het ongunstige Global Shift scenario (een ontwikkeling die zich meer dan de andere scenario's heeft voorgedaan), dan zou de samenhang tussen opleidingsniveau en werkloosheid sterker worden en weer op het punt komen van het begin van de jaren tachtig.

Op basis van gegevens uit de Enquête Beroepsbevolking 1993-2011 concluderen de Graaf en Wolbers in 2015, dat in de periode 1993-2011 inderdaad de opwaardering van de beroepsarbeid geen gelijke tred heeft gehouden met de opwaardering van het opleidingsniveau van de Nederlandse beroepsbevolking. In vergelijking met personen met dezelfde oplei-

ding in 1993 bereiken mensen in 2011 een wat lager beroepsniveau. Dat gaat vooral op voor personen met een hbo- en wo-opleiding. Er is dus meer overscholing. Onderscholing is iets afgenomen. Er is geen trend te bespeuren in de samenhang tussen opleidingsniveau en de kans op werk. Tegengesteld aan de voorspelling, afgeleid uit het Global Shift scenario, blijft de associatie tussen opleidingsniveau en de kans op werk gedurende de gehele beschouwde periode constant (uitgedrukt in een odds ratio van 2,7).

Jos Dessens formuleerde in 1996 op basis van gegevens uit de Aanvullend Voorzieningen Onderzoeken (AVO's) 1979, 1983, 1987 en 1991 en simulatiemodellen nauwkeurige voorspellingen over de ontwikkeling van de inkomensongelijkheid. De inkomensvariabele in de AVO's betrof het bruto (huishoud)inkomen, exclusief uitkeringen. De simulaties omvatten de voorspelde veranderingen in de arbeidsmarktparticipatie en het aandeel in het huishoudinkomen van gehuwde en samenwonende vrouwen. Voor individuen zou de inkomensongelijkheid, uitgedrukt in de Gini coëfficiënt, na 1995 afnemen tot een niveau van 0,47 in 2015; de ongelijkheid van huishoudinkomens zou blijven stijgen van 0,35 in 1995 tot 0,38 in 2015. Ganzeboom en Ultee voorspelden in de inleiding op het WRR-rapport echter een afname van de inkomensverschillen als gevolg van afnemende opleidingsverschillen. Deze trend zou volgens hen echter kunnen worden tegengewerkt door de instroom van laag geschoolde migranten, de flexibilisering van de arbeidsmarkt, groeiende topinkomens en toenemende opleidingshomogamie.

Vrooman en Wildeboer Schut konden in 2015 beschikken over data met betrekking tot huishoudinkomens uit het inkomenspanelonderzoek van het CBS (1990-2012), gebaseerd op geanonimiseerde administratieve microgegevens van de Belastingdienst en andere instanties (N = ca. 270.000 in 95.000 huishoudens), gecombineerd met opleidingsgegevens uit de Enquête Beroepsbevolking. Geconcludeerd kan worden dat de kwaliteit van met name de inkomensdata vele malen beter is dan in 1996. Vrooman en Wildeboer Schut concluderen dat er geen sprake van is dat de ongelijkheid in het huishoudinkomen de laatste decennia voortdurend is toe- of afgenomen, welk inkomensbegrip men ook hanteert en welke ongelijkheidsmaatstaf men ook kiest. De ongelijkheid in het primair inkomen, het bruto jaarinkomen en het besteedbaar jaarinkomen nam tussen 1900 en 2000 licht af en daarna licht toe. Dit laatste komt vooral door een verschuiving van lage-middeninkomens naar lage inkomens; niet door een sterke groei van hoge inkomens.

Door middel van decomposities van de ongelijkheidsmaten (Theilcoëfficiënt en Mean Log Deviation) voor besteedbaar inkomen onderzoeken de

auteurs de oorzaken van veranderingen in ongelijkheid. De afname van de ongelijkheid in de jaren negentig kan vooral verklaard worden door veranderingen van de gemiddelde inkomens van pensioenontvangers en mensen in loondienst (stijgend inkomen) en zelfstandigen (dalend inkomen). De lichte toename van de ongelijkheid na 2000 kan slechts voor een heel klein deel worden verklaard door veranderingen in de opleidingsverdeling. De groei van het tweeverdienerschap was aanzienlijk belangrijker. Van de door Dessens voorspelde toename in ongelijkheid hierdoor (+15%) is iets minder dan de helft gerealiseerd. Daarnaast zorgde een toename in het aantal pensioenontvangers en zelfstandigen voor toegenomen ongelijkheid. Het groeiend aandeel niet-westers allochtonen verhoogde de inkomensongelijkheid in de decennia voor en na de eeuwwisseling met maximaal één procent.

Piet Hermkens formuleerde in 1996 geen voorspellingen met betrekking tot de rechtvaardigheid van inkomensverschillen. Echter het doortrekken van de gevonden trend tot 2015 zou leiden tot een afname met 2/5 in het aantal mensen dat nivellering voorstaat. Vrooman en Wildeboer Schut onderzochten trends in voorkeuren voor nivellering met behulp van data tot 2012 uit de serie enquêtes Culturele Veranderingen in Nederland. Zij concluderen dat er tussen 1980 en 1991 sprake was van een afname van de gemiddelde voorkeur voor nivellering en daarna van een toename met een hoogtepunt in 2008. Deze recente toename is in tegenspraak met de voorspelling uit 1996.

Wim Jansen en Clara Mulder onderzochten de segmentatie naar opleiding op de huwelijksmarkt. Met gebruik van gegevens uit de Volkstelling 1971 en de Woning Behoeftte Onderzoeken 1981, 1985 en 1989 werd de relatieve opleidingshomogamie geanalyseerd met behulp van loglineaire modellen. De auteurs concludeerden op basis van deze analyses, dat er geen toename van sociale segmentatie op de huwelijksmarkt kon worden verwacht.

In hun bijdrage ontlenen Kalmijn en Uunk data aan de Aanvullende Voorzieningsgebruik Onderzoeken 1999, 2003, 2008 (N = 8.908 gehuwde of samenwonende paren). Zij gebruiken deze data niet alleen om de voorspelling van Jansen en Mulder te toetsen, maar ook specifiekere voorspellingen over relatieve homogamie onder hoog- en laagopgeleiden. Zij vinden een significante, maar niet substantiële toename van relatieve homogamie in het algemeen. Onder aan de opleidingsladder (voor personen met basisonderwijs of LBO/Mavo) stijgt de relatieve homogamie echter wel. De algemene conclusie van Kalmijn en Uunk luidt dat de voorkeuren voor homogamie nog steeds sterk zijn en dat veranderingen minder worden

gedreven door veranderende voorkeuren, maar meer door veranderingen in het aanbod van mannen en vrouwen met een bepaald opleidingsniveau.

Ook Peer Scheepers formuleerde in 1996 in zijn hoofdstuk over ethnocentrisme en rechts-extremisme een aantal toekomstverwachtingen. Zo zouden autochtone Nederlanders in toenemende mate ethnocentrisch gaan reageren op de komst en aanwezigheid van allochtone nieuwkomers, waarbij met name lager opgeleide autochtonen (lo/lbo), middelbaar opgeleide autochtonen (mavo/mbo) en jongere cohorten (geboren tussen 1966-1977) sterker ethnocentrisch zouden gaan reageren.

Coenders e.a. maken gebruik van gegevens uit Culturele Veranderingen (van 1979 tot 2010) om deze voorspellingen te toetsen. In deze surveys wordt telkens steun voor etnische discriminatie bij concrete situaties gemeten: is er een voorkeur voor een autochtoon boven een allochtoon? Voor de eventuele trends in negatieve attitudes tegenover etnische minderheden en positieve attitudes tegenover de eigen groep wordt gebruik gemaakt van Sociaal-Culturele Ontwikkelingen in Nederland (van 1979 tot 2012). Zij vinden een gedeeltelijke ondersteuning van de eerste voorspelling: alleen de grove negatieve houding tegenover etnische minderheden is sinds het midden van de jaren negentig sterk toegenomen, voor de discriminatie in concrete situaties geldt dit niet. Lager opgeleiden laten echter vanaf 1994 eenzelfde trend in discriminatie zien als de gemiddelde bevolking en onder lager opgeleiden is de toename in de negatieve houding tegenover etnische minderheden niet sterker dan gemiddeld. Ook is er geen sprake van een sterkere groei van steun voor discriminatie onder middelbaar opgeleiden dan onder de gemiddelde bevolking. En de jongste cohorten vertonen weliswaar meer steun voor etnische discriminatie en een negatievere houding dan gemiddeld, maar de veranderingen door de tijd lopen – op enkele fluctuaties na – parallel aan de algemene trend. De toegenomen grove negatieve houding tegenover etnische minderheden wijten Coenders c.s. aan het verdwijnen van het taboe dat er heeft gerust op het doen van dit soort uitspraken, mede door mediaoptredens van opiniemakers en politici.

3 Nieuwe bevindingen

De onderzoekers die een bijdrage aan dit speciale nummer hebben geleverd waren niet tevreden met het uitsluitend toetsen van de voorspellingen uit het WRR-rapport van 1996. Zij meenden dat op die manier interes-

sante ontwikkelingen in de sociale segmentatie onderbelicht zouden blijven.

Zo analyseren De Graaf en Wolbers niet alleen de samenhang tussen opleidingsniveau en werkloosheid en de mate van onder- en overscholing, maar ook trends in werken in deeltijd en het hebben van een tijdelijk dienstverband. Beide kenmerken van een flexibele arbeidsmarkt zijn in de afgelopen decennia toegenomen en komen vaker voor onder laag opgeleiden dan onder hoog opgeleiden. De samenhang tussen opleidingsniveau en werken in deeltijd of in een tijdelijk dienstverband is echter niet toegenomen, evenmin als dit het geval was voor de samenhang tussen opleidingsniveau en werkloosheid. In deze opzichten is de segmentatie van de Nederlandse samenleving dus niet veranderd. Dit is in lijn met de algemene voorspelling van het WRR-rapport uit 1996 dat er geen sterke toename van segmentatie als gevolg van opleidingsverschillen tussen mensen zou plaatsvinden (Ultee, 1996).

Vrooman en Wildeboer Schut toetsen zowel de voorspellingen uit 1996 over inkomensongelijkheid als over de steun voor inkomensnivellering. Dit geeft hen ook de mogelijkheid ontwikkelingen op deze twee terreinen met elkaar in verband te brengen. Op basis van de Median Voter Theory verwachten zij dat toenemende inkomensverschillen zullen leiden tot een gemiddeld hogere voorkeur voor nivellering. Als de verschillen groter zijn, hebben immers meer mensen iets te winnen bij herverdeling. Geheel onverwachts blijkt de samenhang echter negatief. In tijden van grotere inkomensverschillen is er juist minder steun voor nivellering. Vrooman en Wildeboer Schut denken dat deze samenhang niet causaal is, maar veroorzaakt wordt door andere veranderingen in de Nederlandse samenleving, zoals veranderingen in het welvaartspeil en de sociale zekerheid. In ieder geval laten deze analyses zien dat ongelijkheid met betrekking tot objectieve kenmerken niet automatisch hoeft te leiden tot een breed gedragen wens deze ongelijkheid te verkleinen.

Kalmijn en Uunk argumenteren overtuigend dat het relevant is om niet alleen relatieve maar ook absolute opleidingshomogamie te bestuderen. De mate van absolute homogamie kan belangrijke gevolgen hebben voor bijvoorbeeld intergenerationele mobiliteit en inkomensongelijkheid. Vrooman en Wildeboer Schut konden dit laatste weliswaar niet vaststellen, maar resultaten elders laten soms wel een invloed van homogamie op inkomensongelijkheid zien (Breen & Andersen, 2012; Greenwood et al, 2014; Hu & Qian, 2015). Kalmijn en Uunk verwachten dat verschuivingen in de opleidingsverdeling – de afname van het aandeel laag opgeleiden en de toename van het aandeel hoog opgeleiden, vooral onder vrouwen – heb-

ben geleid tot verschillende ontwikkelingen in de absolute opleidingshomogamie voor hoog en laag opgeleiden. En dat is ook wat zij vinden. Er is geen eenduidige trend in segmentatie op de huwelijksmarkt. Onder aan de opleidingsladder neemt de segmentatie vooral bij mannen af: voor laag opgeleide mannen is het steeds moeilijker een vrouw van hun eigen opleidingsniveau te vinden. Boven aan de opleidingsladder neemt de segmentatie onder mannen juist toe: er zijn meer hoog opgeleide vrouwen bij gekomen waarmee hoog opgeleide mannen kunnen trouwen. Hoog opgeleide vrouwen konden vroeger kiezen uit een overvloed aan even hoog opgeleide mannen, maar ondervinden steeds meer concurrentie waardoor hun homogamie juist afneemt. Deze bevindingen zeggen ook iets over sekseongelijkheid op de huwelijksmarkt. Lange tijd was de huwelijksmarkt voor vrouwen een weg tot opwaartse mobiliteit. De afname van de opleidingsvoorsprong van mannen en uiteindelijk zelfs de opleidingsvoorsprong van vrouwen heeft aan deze weg een einde gemaakt.

4 Wat zijn lange-termijn voorspellingen waard?

De toetsing van de voorspellingen uit 1996 overziend, komen we tot een gemengd beeld: sommige voorspellingen komen uit, andere niet of slechts gedeeltelijk (Tabel 1). Er zijn drie soorten voorspellingen gedaan: voorspellingen over veranderingen in de mate van ongelijkheid, voorspellingen over verschillen tussen hoog en laag opgeleiden en voorspellingen over andere verklaringen voor toe- of afnemende ongelijkheid.¹

Binnen de eerste categorie vielen twee tegengestelde voorspellingen over veranderingen in de inkomensongelijkheid. Ze zijn beide deels waar en deels onwaar, aangezien de ongelijkheid eerst afnam en daarna toe. Hier stuiten we op een algemeen probleem met de voorspellingen. Alle voorspellingen voorzien ofwel een lineaire ontwikkeling ofwel geen verandering. Dit is een direct gevolg van het feit dat de meeste voorspellingen extrapolaties zijn van trends die plaatsvonden voor 1996. Waren de veranderingen in de decennia voor 1996 onregelmatig, dan leidde dat eerder tot de voorspelling dat er na 1996 geen verandering zou plaatsvinden dan dat de onderzoekers in staat waren de onregelmatigheid te verklaren en om te zetten in een niet-lineaire voorspelling. Onder de eerste categorie voorspellingen scharen we ook die over veranderingen in de ontevredenheid van de bevolking met de huidige situatie. We nemen aan dat groeiende ontevredenheid een indicatie is van subjectieve ongelijkheid. Zowel de ontevredenheid met de aanwezigheid van alloctonen als de ontevredenheid met

de inkomensverdeling namen toe in de onderzochte periode. Bij de ontevredenheid met de inkomensverdeling is er sprake van een trendbreuk met de periode voor 1991. In lijn met bovenstaand probleem leidde deze trendbreuk tot het niet uitkomen van de voorspelling.

Tabel 1 Een overzicht van de toetsingsresultaten

Voorspelling 1996-2015	Resultaat toetsing	Toelichting op bevinding	Verandering segmentatie
<i>Univariaat:</i>			
Ongelijkheid in het huishoudinkomen neemt toe	+/-	Ongelijkheid in het huishoudinkomen is eerst afgenomen, daarna toegenomen	- dan +
Ongelijkheid in het huishoudinkomen neemt af	+/-		
Autochtone Nederlanders reageren in toenemende mate ethnocentrisch	+	Geldt voor grove negatieve houding, niet voor discriminatie	+
De voorkeur voor inkomensnivellering neemt af	-	Voorkeur voor nivellering is toegenomen	+
<i>Verschillen tussen opleidingsgroepen:</i>			
De verschillen in beroepsniveau nemen niet toe	+		geen
De verschillen in de kans op het hebben van een baan nemen toe	-	Verschillen zijn gelijk gebleven	geen
De veranderingen in de opleidingsverdeling verklaren veranderingen in de inkomensongelijkheid	-	Is nauwelijks het geval	geen
De relatieve verschillen in de kans om te trouwen met een hoger opgeleide zijn niet veranderd	+		geen
De verschillen in ethnocentrisme nemen toe	-	Verschillen zijn gelijk gebleven	geen
<i>Andere verklaringen:</i>			
De groei van het aantal tweeverdieners leidt tot toenemende inkomensongelijkheid	+		
De groei van hoge inkomens leidt tot toenemende inkomensongelijkheid	-	De toename na 2000 kwam vooral door een toename van lage inkomens	
Het groeiend aandeel niet-westers allochtonen leidt tot toenemende inkomensongelijkheid	-	Is nauwelijks het geval	
Een toenemend negatieve houding van vooral de jongste cohorten leidt tot een overall toename van ethnocentrisme	-	Geen toenemende verschillen tussen cohorten	

De tweede categorie voorspellingen betreft de verschillen tussen hoog en laag opgeleiden op verschillende dimensies. Deze verschillen zijn over de hele linie gelijk gebleven. Er zijn geen aanwijzingen gevonden voor een toenemende voorsprong van hoog opgeleiden in vergelijking met laag opgeleiden, maar de voorsprong is ook niet afgenomen. Dit was goed voorzien door Ultee (1996: 351) in zijn slotconclusie: 'Ondanks de informatisering van de maatschappij, terugtrekkende overheden en flexibilisering van markten verwachten we echter geen sterke toename van segmentatie als gevolg van opleidingsverschillen tussen mensen'. Aan de basis van deze conclusie lag de voorspelling van de Graaf dat hoger opgeleiden hun diploma's steeds minder goed kunnen verzilveren omdat het beroepsniveau langzamer stijgt dan het opleidingsniveau. Deze voorspelling wordt dan ook bevestigd. Volgens dezelfde redenering verwachtte hij echter dat bij stijgende werkloosheid de verschillen in de kansen op werkloosheid tussen hoog en laag opgeleiden zouden toenemen. Hoog opgeleiden zouden in dat geval steeds meer onder hun niveau gaan werken en daarmee laag opgeleiden van de arbeidsmarkt verdringen. En inderdaad laten de Graaf en Wolbers zien dat alle opleidingsgroepen in 2011 in beroepen met een gemiddeld lagere status werken dan in 1996. Maar aan de bereidheid van hoger opgeleiden om onder hun niveau te werken zit toch blijkbaar een grens. Bij een te groot verschil verkiezen zij werkloosheid boven een baan. Dit kan natuurlijk ook komen doordat werkgevers liever geen personen aannemen van wie het opleidingsniveau te veel uitstijgt boven het beroepsniveau, of waarvan de opleidingsrichting te veel afwijkt van de richting die zij nodig hebben. Tot slot laten Vrooman en Wildeboer Schut zien dat de stijging van het opleidingsniveau niet noemenswaardig heeft bijgedragen aan de toename van de inkomensongelijkheid na 2001. Dit is geen hypothese over opleidingsverschillen, maar over gevolgen van veranderingen in de opleidingsverdeling. Ook die invloed op segmentering blijkt echter gering.

De stabiliteit in de opleidingsverschillen betreft niet alleen de arbeidsmarkt, maar ook de huwelijksmarkt en etnocentrisme. Jansen en Mulder voorspelden in 1996 al geen veranderingen in relatieve opleidingshomogamie op basis van de ontwikkelingen in de voorafgaande decennia. Kalmijn en Uunk geven een theoretische onderbouwing voor deze voorspelling. Door veranderingen in de samenhang van het opleidingsniveau met andere kenmerken (een toename van de samenhang met inkomen onder vrouwen, een afname van de samenhang met status van de ouders onder de hele bevolking, en een toename van de samenhang met cognitieve capaciteiten) verwachten zij tegengestelde ontwikkelingen onder hoog en

laag opgeleiden die tegen elkaar zouden kunnen wegvallen. De combinatie van een waargenomen trend en een theoretische onderbouwing gingen hier gepaard met een goede voorspelling. Het hoofdstuk van Coenders e.a. laat echter zien dat zo'n combinatie geen garantie is voor het uitkomen van een voorspelling. Scheepers stelde onder laag opgeleiden een sterkere toename van ethnocentrisme vast in de periode voor 1996 dan onder hoog opgeleiden. Deze ontwikkeling kan goed worden verklaard met de realistisch-conflictheorie. Laag opgeleiden ondervinden immers meer concurrentie van de eveneens laag opgeleide allochtone nieuwkomers en dat wordt des te meer gevoeld als het aantal nieuwkomers toeneemt en de werkloosheid oploopt. Desondanks heeft deze segmentering zich niet verder doorgezet tussen 1996 en 2012. Wetenschappelijk gezien is juist deze bevinding interessant. Waar komt deze trendbreuk vandaan? Is er sprake van een simpel plafondeffect? Werken de toenemende contacten tussen laag opgeleiden en allochtone jongeren op school in tegen de andere ontwikkelingen? Of is er iets anders veranderd in de samenleving dat een eind heeft gemaakt aan de toenemende polarisatie tussen opleidingsgroepen?

De derde categorie van voorspellingen betreft andere verklaringen – dus niet gerelateerd aan het opleidingsniveau – voor veranderingen in ongelijkheid. Ganzeboom en Ultee formuleerden in hun inleiding in 1996 de voorspelling dat de afname in de variantie van opleiding zou leiden tot afnemende inkomensongelijkheid, maar dat dit zou worden tegengewerkt door een reeks aan andere ontwikkelingen: instroom van migranten met lage onderwijskwalificaties, flexibilisering van de arbeidsmarkt, groeiende topinkomens en toenemende opleidingshomogamie. Dessens voegde daar in zijn hoofdstuk over inkomensongelijkheid nog de groeiende arbeidsdeelname van vrouwen aan toe. Op zich is het een goede zaak om verschillende potentiële oorzaken van een voorspelde trend expliciet te benoemen. De meeste sociale fenomenen hebben immers een reeks aan oorzaken. Empirisch gezien bleken de meeste oorzaken er echter niet of nauwelijks toe te doen. De invloed van flexibilisering kon niet worden onderzocht, maar van alle andere factoren bleek alleen de groei van het aantal tweeverdieners een substantiële invloed te hebben. Ook het hoofdstuk van Scheepers bevatte een voorspelling over een oorzaak van een trend. De toename van het ethnocentrisme zou voor een deel verklaard kunnen worden doordat vooral jongeren zich steeds meer ethnocentrisch uiten. Ook deze voorspelling kwam niet uit.

Het is aan de ene kant natuurlijk niet verbazingwekkend dat het voorspellen van de verklaringen achter toekomstige ontwikkelingen waarvan men nog niet weet hoe ze zullen zijn, uiterst moeilijk is. Aan de andere

kant is het duidelijk dat, willen we voorspellingen doen die meer zijn dan extrapolaties van veranderingen in het verleden, we die verklaringen nodig hebben. In toekomstig onderzoek is het aan te raden niet alleen te toetsen of we een nulhypothese kunnen verwerpen en ondersteuning vinden voor een bepaalde verklaring, maar ook meer dan voorheen te kijken naar de grootte van het effect. Bij het doen van voorspellingen dienen we immers niet alleen gebruik te maken van empirisch ondersteunde hypothesen, maar ook een inschatting te maken of het effect groot genoeg is om bij bepaalde veranderingen in de verdeling van de onafhankelijke variabele een substantiële verandering te kunnen verwachten in de afhankelijke variabele. We weten dat niet-westerse allochtonen gemiddeld een lager inkomen hebben dan autochtonen. Daarom klonk de voorspelling dat een groeiend aandeel niet-westers allochtonen zou leiden tot toenemende inkomensongelijkheid plausibel. Meer kennis over de grootte van het inkomensverschil en de verwachte toename van het aandeel niet-westers allochtonen had kunnen leiden tot een betere inschatting van de omvang van de toename in inkomensongelijkheid.

5 Slotconclusie

Deze studie heeft een grote hoeveelheid interessante conclusies opgeleverd over veranderingen in de segmentatie van Nederland tijdens de laatste 25 jaar. Samengevat formuleren we drie hoofdconclusies. Ten eerste is de inkomensongelijkheid sinds 2000 licht toegenomen en ging dit gepaard met een groeiende ontevredenheid van de Nederlandse bevolking over de inkomensverdeling en allochtone nieuwkomers.² Ten tweede zijn er geen aanwijzingen dat ongelijkheid tussen opleidingsgroepen is toegenomen, maar van afname is ook geen sprake. En ten derde is er door sociologen inmiddels veel kennis verzameld over welke verklaringen voor ongelijkheid empirisch ondersteund worden en welke niet, maar ontbreekt het nog aan voldoende kennis om te kunnen voorspellen welke factoren een substantiële invloed hebben op ontwikkelingen op de lange termijn.

Noten

1. De indeling is niet helemaal eenduidig, zoals bij de bespreking van de resultaten zal blijken.
2. Hoewel op de lange termijn de samenhang tussen inkomensongelijkheid en de voorkeur voor nivellering negatief bleek.

Referenties

- Atkinson, A.B. (2015) *Inequality: What can be done?* Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Breen, R. & Andersen, S. Hald (2012) Educational assortative mating and income inequality in Denmark. *Demography*, 49, 867-887.
- Caminada, K., Been, J., Goudswaard, K. & Graaf-Zijl, M. de (2014) *De ontwikkeling van inkomensongelijkheid en inkomenshervreiding in Nederland 1990-2012*. Leiden: Universiteit Leiden.
- CDA Wetenschappelijk Instituut (2015) *Lang leve het verschil, weg met de fragmentatie: Een christendemocratisch antwoord op het sociale vraagstuk van deze tijd*. Den Haag: Wetenschappelijk Instituut voor het CDA.
- Doorne-Huiskes, A. van (2015) Verschil in Nederland: een mooie studie. *Mens & Maatschappij*, 90, 199-211.
- Greenwood, J., Guner, N., Kocharkov, G. & Santos, C. (2014) *Marry your like: Assortative mating and income inequality*. National Bureau of Economic Research Working Paper No. w19829. Available at SSRN: <http://ssrn.com/abstract=2384288>
- Groene Amsterdammer, Jaargang 139, nr. 17-18, 23 april 2015.
- Hu, A. & Qian, Z. (2015) Educational homogamy and earnings inequality of married couples: Urban China, 1988-2007. *Research in Social Stratification and Mobility*, 40, 1-15
- Kremer, M., Bovens, M., Schrijvers, E. & Went, R. (Red.) (2014) *Hoe ongelijk is Nederland? Een verkenning van de ontwikkeling in en gevolgen van economische ongelijkheid*. Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid.
- OECD (2015) *In it together: Why less inequality benefits all*. Paris: OECD Publishing. DOI: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264235120-en>
- Piketty, T. (2014) *Capital in the Twenty-First Century*. Cambridge, MA/London: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Putnam, R. (2015) *Our kids – the American dream in crisis*. New York: Simon & Schuster
- Stiglitz, J.E. (2012) *The price of inequality: How today's divided society endangers our future*. New York: W.W. Norton & Company.
- Ultee, W. (1996). Trends in de sociale segmentatie van Nederland: Slotbeschouwing. In H.B.G. Ganzeboom & W.C. Ultee (Red.), *De sociale segmentatie van Nederland in 2015* (pp. 333-351). Den Haag: Sdu Uitgevers.
- Vrooman, C., Gijsberts, M. & Boelhouwer, J. (Red.) (2014) *Verschil in Nederland: Sociaal en Cultureel rapport 2014*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Wilkinson, R. & Pickett, K. (2011) *The spirit level: Why inequality is better for everyone*. New York: Bloomsbury Press.

Over de auteurs

Ineke Maas is als hoogleraar verbonden aan de Universiteit Utrecht en de Vrije Universiteit Amsterdam. Zij doet onderzoek naar trends en landenverschillen in intergenerationele mobiliteit, huwelijksmobiliteit en carrièremobiliteit. Daarnaast publiceerde zij over integratie van immigranten, onderwijsongelijkheid en sekseongelijkheid.

Postadres: Ineke Maas, Vakgroep Sociologie, Universiteit Utrecht, Postbus 80140, 3508 TC Utrecht.

E-mail: i.maas@uu.nl

Wim Jansen was tot aan zijn pensionering als docent/onderzoeker verbonden aan de afdeling Methoden & Statistiek en het ICS, Universiteit Utrecht. Zijn onderzoeksbelangstelling ging uit naar statistische modellen voor sociale stratificatie, sociale mobiliteit en ongelijkheid. De laatste jaren houdt hij zich bezig met het ontstaan en de verspreiding van beeldstatistiek in Nederland.

E-mail: jansenw24@gmail.com